

Är det fint med tofs?

Snälla flickor som leker i dockvrån och pojkar som busar i skogen – så ser våra könsstereotypa förväntningar ut.

Men på Seminariegatans och Karneolgatans förskolor uppmuntras barnen att leka och utvecklas utifrån intresse och personlighet, inte utifrån sitt kön.

Här fostras hjälpsamma pojkar och modiga flickor

På avdelningen Hattifnattarna, som tillhör Seminariegatans förskola i Linnéstaden, finns 18 barn mellan 3–5 år. Sedan ett par år tillbaka arbetar personalen aktivt med att främja jämställdhet i barngruppen. Det främsta syftet är att uppmuntra förskolebarnen att välja vad de vill göra och hur de vill vara utifrån nyfikenhet, intresse och kunskaper. Inte utifrån de traditionella könsrollerna.

I Sverige är jämställdhet mellan könen ett viktigt mål. Det handlar om att kvinnor och män ska ha samma möj-

ligheter på alla livets områden, både när det gäller ekonomisk trygghet, hälsa, makt och inflytande. Jämställdheten motiveras av rättviseskäl – men också av att hela samhället gynnas när alla människors kreativitet och kompetens tas tillvara.

Forskning visar att flickor och pojkar tidigt anpassar sig till traditionella könsroller, som påverkar deras syn vilka valmöjligheter som finns i livet. Att små pojkar och flickor ofta ägnar sig åt olika lekar, där de tränar olika förmågor, kan inte enbart förklaras av biologiska skillnader. Mycket av beteendet lärs in och träningen startar redan i babyåldern.

– Redan på BB uttrycker vi oss på olika sätt till flickor och pojkar. »Nej men se! En så söt liten flicka! Å, så gullig hon är och så lugn hon verkar!« Eller »En sån liten häftig krabat. Vilken stadig bit! Och humör verkar han ha. Får jag känna hur tung han är!«, säger förskolläraren Gunilla Breman.

– Barn matas i vårt samhälle med stereotyper. I många bilderböcker görs en tydlig uppdelning mellan könen – flickorna är klädda i rosa klänning och pojkarna står med benen brett isär. I reklamen skildras pojkar ofta som tuffa och aktiva och flickorna som passiva och behagande, säger hon.

Den svenska förskolan och grundskolan ska motverka traditionella könsmonster, enligt de nationella läroplanerna. Pedagogerna ska se till att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande och utrymme i verksamheten, och kunskap om jämställdhet ska integreras i alla skolämnen.

Egentligen trodde Seminariegatans personal att förskolan redan var jämställd. Men när de 2001 – 2003 deltog i en jämställdhetsutbildning, »Våga bryta mönstret« insåg de att det inte var så. Utbildningen lärde dem att se könsstereotypera föreställningar och beteenden, både hos sig själva och barnen. Samtidigt fick de verktyg att kunna bryta mönstren.

Pedagogerna fick börja med att observera vad som

skedde i olika situationer och aktiviteter på förskolan, och dokumenterade det med hjälp av en videokamera. De tittade på vilka aktiviteter flickor och pojkar själva valde, vad de gillade att göra och vad de ogillade.

De fick också reflektera över hur de själva bemötte barnen.

– Vi såg att pojkarna gärna lekte själva, långt bort ifrån vuxna och att vi visste väldigt lite om vad som hände i deras lekar. Flickorna befann sig däremot gärna nära de vuxna. De valde ofta aktiviteter som kunde ske runt bordet, som tex att rita, måla, sy eller väva. Där kunde de samtidigt föra samtal med vuxna och varandra, säger Susanne Lindau, förskollärare.

Flickornas lek bestod ofta av olika rollekar, som mamma, pappa, barn. Pojkarna ägnade sig åt fysiska aktiviteter med tydliga tävlingsinslag. Blev det konflikter skötte pojkarna dem helst själva medan flickorna oftare tog hjälp av de vuxna.

– När vi reflekterade över vad vi sett kom vi fram till att flickor och pojkar i sina aktiviteter och lekar övar sig på olika saker. Flickor tränar på samtal, samspel, samarbete. Vi såg också att flickorna var beroende av vad kompiserna gör eller vill. Frågade vi en flicka något måste hon först kolla med kompiserna, säger hon.

Flickorna har lärt sig att vänta på sin tur och ta hänsyn till pojkarna, som ofta tar för sig mer och tillåts att göra det. Pojkarna övar sig mer på att konkurrera, att urskilja åsikter och ta plats, synas.

En annan reflektion var att vissa barn tog väldigt mycket plats i gruppen, och upptog mycket av pedagogernas tid och uppmärksamhet, därför att de »krävde det«. Och dessa barn var nästan alltid pojkar. Hur personalen skulle kunna ändra på det faktum att de ständigt ägnade *några* pojkar mycket tid och alltid lät flickorna – och en del pojkar – stå tillbaka, var en viktig fråga man började diskutera.

Pedagogerna prövade att använda en ny, kompensatorisk pedagogik i sitt jämställdhetsarbete. Det inne-

bär att man arbetar särskilt med det som är svagt utvecklat i flickors respektive pojkars generella köns-mönster. Utgångspunkten är att låta flickor och pojkar få ägna sig åt samma saker, exempelvis gymnastik, bygglek, dans, målning, drama. Men de får göra det på olika sätt.

Att arbeta med lego eller att göra en hydda kräver tekniskt handlag, men aktiviteten kan ges olika innehåll för flickor och pojkar. Med pojkar kan tekniken användas för att stimulera samtalet och den sociala förmågan. Den vuxne intresserar sig då främst för pojkarnas idéer om vilka som skall bo i huset eller vad konstruktionen ska användas till. Med flickor kan man träna extra på själva konstruktionsförmågan genom att ställa frågor om hur många våningar byggnaden skall ha, hur högt det skall bli, hur många kilo som grunden kan bära etc. I grupperna får pojkarna och flickorna möjlighet att vidga bilden av det egna könet.

Arbetsmodellen kommer från den danska pedagogen Anne-Mette Kruse, som menar att målet för jämställdhetsarbetet i flickgrupper är att utveckla autonomi och i pojkgrupper att utveckla intimiteten. Därför kan det vara bra att i perioder jobba med flick- och pojkgrupper. Men slutmålet är givetvis att flickor och pojkar skall fungera och välja saker tillsammans.

– I början hade vi ett motstånd mot att jobba i pojk- och flickgrupper. Vi var rädda att konservera snarare än att bryta mönstret. Men när vi förstått att barnen ofta valde utifrån förväntningar och vanor istället för intresse, förstod vi att det var nödvändigt att under en period utsätta pojkar och flickor för nya utmaningar. Det man inte vågat pröva väljer man ofta bort. Om det dessutom känns »tjejigt» eller »killigt» väljer man kanske bort det av den anledningen, säger Gunilla Breman.

Ett viktigt steg på vägen bort från en könsstereotyp fostran är att de vuxna bli klara över sina föreställningar och förväntningar på det andra könet. Varför upplevde pedagogerna att många flickor var klängiga och gnälliga?

Fanns det något i deras eget bemötande av flickorna som spelade in? Vilka signaler sänder de ut?

Personalen ser idag tydliga förändringar i barngruppen och hos sig själva.

– Flickorna har blivit modigare och mer självständiga. Och det beror delvis på att vi vuxna inte gör oss lika tillgängliga, vi låter inte flickorna hålla handen eller krypa upp i famnen lika ofta som tidigare, säger Berit Torstenssen, barnskötare.

– Får det lov att vara en tuppkam? pojkarna på Seminariegatans förskola leker frisersalong.

Pojkarna, i sin tur, har blivit mer hjälpsamma och hänsynsfulla.

– De samtalar mer med varandra och har fått ett rikare språk.

Idag leker barnen inte heller lika traditionsbundet som tidigare. Både flickor och pojkar väljer bland fler typer av aktiviteter.

Man arbetar nu mer sällan i könsuppdelade pojk- och flickgrupper.

– Vi försöker införliva jämställdhetsarbetet i varje situation, hela tiden. I takt med att vår egen medveten-

het ökar desto bättre blir vi på att tänka efter i varje stund, i varje situation, säger Susanne Lindau.

Pedagogerna har blivit mer medvetna om hur de uttrycker sig och bemöter barnen.

– Vi ställer oss frågan: Om det här barnet varit av motsatt kön, hade jag betett mig på samma sätt? När vi läser sagor byter vi ibland ut orden han och hon, när berättelsen har traditionella könsroller, säger hon.

– Vi ser till att även flickor får bekräftelse för sina

Att klippa och klistra är vanligtvis en aktivitet som flickorna väljer. Här får pojkarna prova på att göra egna collage.

egenskaper, inte bara för att de är fina eller söta. Och vi försöker befinna oss närmre pojkarna för att föra längre samtal, resonera mer.

Idag hjälper pedagogerna flickor och pojkar lika mycket, och förväntar sig inte att flickor skall vara tysta och tålmodiga och pojkar bråkiga. De berömmar flickorna när de är starka och modiga och pojkarna för att de väntar på sin tur och är hjälpsamma, berättar Berit Torstenssen.

Flickorna uppmuntras att ha egna åsikter oberoende av vad kompisen tycker och pojkar att samspela och kompromissa.

Men jämställdhetsarbetet är inget som blir »färdigt«, menar personalen. De måste hela tiden arbeta med sina egna förväntningar och föreställningar.

– Jämställdhetsarbetet fortsätter hela tiden, det är en ständig process som inte kan ta slut. Vi upplever och ser hela tiden nya saker, säger Gunilla Breman.

Språket flyttar gränser på Karneolskolans förskola

Även på Karneolgatans förskola i Tynnered arbetar pedagogerna aktivt för motverka traditionella könsmonster bland barnen. Startpunkten för arbetet var en jämställdhetsutbildning 2001–2003. Den öppnade ögonen för att personalen faktiskt hade olika förväntningar på pojkar och flickor.

– Vi blev medvetna om hur våra förväntningar styr barnens möjligheter att utveckla sina förmågor och intressen, säger Inger Sjöstedt, förskollärare.

Idag undviker pedagogerna medvetet att förstärka de traditionella föreställningarna om vad män och kvinnor kan göra, genom sitt sätt att uttrycka sig. Tidigare kunde de säga »den tvättar mamma« när barnet skickades hem med smutstvätt. Idag säger de »den tvättar pappa eller mamma«. Och den trasiga leksaken »kan mamma eller pappa laga«.

– Idag funderar jag mycket på vad jag säger och gör, och vilka konsekvenser det kan få för barnen i framtiden, säger Inger Sjöstedt.

På avdelningen Nallen, som har femton barn mellan 1 och 3 år, används en rad olika metoder i jämställdhetsarbetet:

- Förskolan har inga speciella »flickrum« med dockvrå eller pojkrum för snickrande och byggande. Olika sorters leksaker blandas istället i alla rum.

- Leksakerna som köps in ska inspirera både flickors och pojkars lek. För barnens rollekar finns både borrmaskiner och nappflaskor att tillgå.
- När barnen klär ut sig och leker rollekar uppmuntras de att välja roller och utstyrselar fritt över könsgränserna. Bland kostymerna finns polis, häxa, brandman, flera olika klänningar, mm.
- Pedagogerna, som alla är kvinnor, spikar själva upp tavlor eller lagar trasiga prylar i förskolans lokaler, så att barnen ser att detta också är »kvinnogöra«. Istället för att som tidigare »ringa Peter«.
- Man undviker att markera flick- och pojkfärger, som rosa och ljusblå. Pimpuggarna som barnen dricker ur vid måltiderna har rosa och ljusblå lock, och de rosa placeras numera oftast på pojkarnas muggar. Efter sovstunden får flickorna lägga sina nappar i en blå burk, och pojkarna i en rosa.
- När något av barnen säger att »det kan bara flickor göra« frågar personalen varför och startar en diskussion med barnen. En sådan diskussion om hockey slutade med att alla barn fick prova att spela och ha hjälmar på sig. Sedan var det inte tal om att tjejerna inte kunde vara med. ♠

Läroplanen för grundskolan 94

»Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet«.

Läroplanen för förskolan 98

»Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller«.

Fakta och tips om jämställdhetsarbete

Våga bryta mönstret

Jämställdhetsprojektet »Våga bryta mönstret« startades av GR Utbildning i Göteborgsregionens kommunalförbund hösten 2001. Syftet med utbildningen, som omfattat arbetslag i drygt 20 enheter från förskola upp till gymnasiet, har varit att förändra traditionella könsroller. Utbildningen har bl a innehållit genuskunskap, värderingsövningar och metod för kartläggning och förändringsarbete, och arbetslagen har fått kontinuerlig handledning.

Projektet har finansierats av Svenska Esf-rådet, regeringen, länsstyrelsen, skolverket, nationella sekretariatet för genusforskning och de deltagande kommunerna (fyra stycken) och avslutas under våren 2004.

En utvärderingsrapport om »Våga bryta mönstret«-projektet kan beställas från GR på tel 031 - 335 50 35, fax 031 - 335 51 50 eller e-mail: mail@grutbildning.to

GR har också producerat en videofilm om projektet, som kan beställas på samma adress.

Jämt i Göteborg – ny jämställdhetsutbildning

Hösten 2003 startade Göteborgs Stad en jämställdhetsutbildning som en fortsättning på GR-projektet Våga bryta mönstret. Satsningen har hittills riktats till förskolan, och tjugotre arbetslag och omkring 80 förskolepersonal har deltagit.

Målet är att ge flickor och pojkar likvärdiga möjligheter att utvecklas, oberoende av kön, att synliggöra och motverka mekanismer som kan leda till trakasserier, mobbning och våld av olika slag, liksom att bryta stereotypa könsroller och könsroller.

Utbildningen ska ge pedagogerna kunskap och möjlighet att reflektera kring hur tradi-

tionella könsroller konstrueras och reproduceras i förskolans verksamhet. Förhoppningen är att detta kan bidra till förändrade arbetsmetoder och förhållningssätt som bekräftar och stärker barnens könsidentitet och samtidigt ger dem möjlighet att överskrida traditionella könsrollgränser. Innehållet har bestått i föreläsningar/seminarier och processhandledning i arbetslaget.

Utbildningen i förskolorna pågår kontinuerligt sedan hösten 2003, och i juni 2004 avslutas den första omgången av Jämt i Göteborg. En fortsättning är dock planerad och tanken är att även grundskolan ska erbjudas att delta.

För mer information kontakta Inger Rydström, planeringsledare för jämställdhetsfrågor, tel 031 - 61 11 92 eller e-mail inger.rydstrom@stadshuset.goteborg.se

Jämställdhet och hållbar utveckling i styrande dokument

Jämställdhet mellan kvinnor och män lyfts fram som en viktig del i en hållbar utveckling både i Sveriges nationella policy för hållbar utveckling och i internationella överenskommelser.

I Sveriges nationella policy konstateras att jämställdhet mellan kvinnor och män utgör en av förutsättningarna för en hållbar utveckling. »Makt och inflytande liksom kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter när det gäller ekonomiska och andra livsvillkor är centrala«, står det där.

Den internationella överenskommelsen Agenda 21 slår fast att kvinnors aktiva deltagande i ekonomiska och politiska beslutsprocesser utgör en avgörande förutsättning för en hållbar utveckling och för genomförandet av Agenda 21 i sin helhet.

Agenda 21 betonar kvinnors deltagande i nationellt och internationellt bevarande av ekosystem och åtgärder mot miljöförstöring. Där poängteras också att kvinnor har en avgörande roll för att åstadkomma de förändringar som behövs för att avskaffa ohållbara konsumtions- och produktionsmönster, särskilt i industriländerna, och för att uppmuntra till investeringar i miljöanpassad produktion och främja en miljömässigt och socialt positiv industriutveckling.

Även i FN:s Millenniedeklaration finns strävan efter ökad jämställdhet på prioriteringslistan. En konkret målsättning är att utbildningskillnader beroende på kön ska elimineras i världen, helst före år 2005 men inte senare än 2015.

Lästips:

Myndigheten för skolutveckling har givit ut en ny publikation om jämställdhet i skolan:

»Hur är det ställt? Tack ojämt.« Erfarenheter av jämställdhetsarbete i grundskolor och gymnasieskolor. Kan beställas på Liber 08 - 690 95 76, bestnr.U03:024 eller tankas ner som pdf-fil från hemsidan:

www2.skolverket.se/BASIS/skolbok/webext/trycksak/DDD/1218.pdf

JämOs handbok mot könsmobbing i skolan. Kan laddas ner som pdf-fil från hemsidan på adress: www.jamombud.se/dokument/hogskolan.asp under rubriken Skolan.